

Ա Յ Ծ

Մարդուս ամենէն աւելի օգտակար ճանչցուած կենդանիներէն մէկն է այծը (*felix*), որ բնական պատմութեան մէջ ոչխարի տեսակներէն կհամարուի, բայց շատ կտարբերի ոչխարէն, մանաւանդ իրեն բնաւորութեամբը:

Այծը չորս հինգ տեսակ կկրնի. բայց ամէն տեսակներուն եւս զիսաւորը կամ բուն առաջինը այծեալն ըսուածն է, որ է վայրի այծը (տանկերէն *հեյրան*), թէպէտ եւ հինգ տեսա-

կին եւս թէ ընտանին կը գտնուի եւ թէ վայրին:

Բնութեամբ կրակոտ է այծը, ու խիստ կսիրէ՝ քանի որ վայրենի է՝ բարձր բարձր լեռներու վրայ բնակիլ, ժայռերու վրայ ելլել, մէկ ժայռէն մէկալը ցատքըտել. ընտանեանէն ետքն ալ այս իւր ազատասիրութենէն ետ չկենար, այլ անդադար կհեռանայ ոչխարներէն ու բարձր տեղեր կելլէ ու կիջ-

Այծք Անկիւրիոյ:

նի: Գրեթէ շունին պէս հաւատարմութիւն կունենայ ու սէր կկապէ տիրոջը վրայ, բայց եւ այնպէս բռնութեան չզիմանար, միշտ կյայտնէ իրեն խրոխտ բնաւորութիւնը: Ազքատ գեղացիին տղոցը կաթ սոււղը շատ անգամ նորա այծն է, եւ զարմանալի սէր կունենայ իրեն սաներուն. միայն կըսեն թէ այծուն կրակոտ բնութիւնը, հետն ալ բարեսրտութիւնը, նորա կաթը ծծողին եւս կանցնի:

Այծեամին կամ վայրի այծուն մէկ տեսակը շատ կը գտնուի Կովկաս, եւ Պարսկաստանի ու Հնդկաստանի բարձր լեռները. ասոր փորէն կելլէ լաւ դեղձափ (տանկերէն *փանգէնի*)

ըսուած քարը, որոյ զօրութիւնը շատ կը գովէին հիները, բայց այժմու բժիշկները սակաւ երբեք կգործածեն:

Տեսքին ու բուրդին բարակութեանը կողմանէ ամենէն յարգի այծերն են Անկիւրիոյ, եգիպտոսի, Թիպէթի, եւ Քաշմիրի այծերը. ասոնց բուրդը մետաքսի կմանի, եւ անով զանազան ազնիւ շալեր կգործուին, ինչպէս որ յայտնի է ամենուն: Անկիւրիոյ այծը եւրոպա բերին ոմանք ու շատցուցին, բայց տեսան որ քանի մը տարիէն բուրդը այն իւր սեպակաւ բարակութիւնն ու փափկութիւնը կորսնցուց: Անկէց աւելի օգտակար եղաւ

Թէ՛նս անունով գաղղիացի վաճառականին ըրած աղէկութիւնը, որով Քաշմիրի այծուն տեսակը բազմացուց Գաղղիոյ մէջ, եւ Հընդ-կաստանի շալերուն նման գեղեցիկ գործուածքներ ելլելուն պատճառ եղաւ:

Այծու բնութեանը համառօտ՝ բայց գեղեցիկ եկարագրութիւն մը կուտայ մեզի հանդերձ խրատով Լաֆոնթէն գաղղիացին հետագայ առական մէջ.

Երկու այծք.

Այծը կարեն երբ կտրի եւ արօտին համն առնու, Կառնու զրուխն ու կերբայ՝ իբրը նոր բաղը փնտռելու. Այնպիսի բարձրը տեղեր կելլէ կարծի կըքալէ, Ուր ոչ ուրիշ կենդանիք՝ ոչ մարդն ելլել սիրտ կրնէ. Վերն ապառաժ որ տեսաւ, վարը անդունդ անգիրն, Մեկէն վերան կըցատէ, վախ մը չունի բռնաին:

* *

Օր մը երկու այծ, երկուքն ալ անփորձ,
Թողին ձրգեցին դաշտ ու ձրմերոց.

Մեկը զրնաց մեկ լեռ մը, միւսն ուրիշ տեղ արծելու,
Բայց բաղն այնպէս մը բերաւ որ հանդիպին իրարու:
Հասան գետի մը քովիկ, վերան կամուրջ՝ նեղ տախտակ,
Նեղ՝ որ երկու դաշտի մօակ չէին անցնել համարձակ.
Ջուրն ալ այնպէս էր խորունկ՝ այնպէս վազունկ այն տեղէն
Որ վերային անցնողը պէտք էր դողար երկիւղէն:
Բայց մեր անվախ այծերուն աչքին մեկ բան չբեռցաւ.
Մեկը կոխեց տախտակին, միւսն ալ իր ոտքը դրաւ,
Տոտիկ տոտիկ իրարու դեմ առաջ գալ ըսկրսան,
Գրչուխ մօրուք ճօճելով իբրեւ մեկմեկ մեծ իշխան.

Երբոր կամըրջին մէջտեղը հասան,
Իրարու դիմաց կանկ առին կեցան.
Ոչ սա կըքաշուէր մեկդի եւ ոչ նա.
Սա՛ մեկդի կըքէր, միւսը՛ ետ զրնա:

„Դուն չես գիտեր, մեկն ըսաւ, ես որ այծուն ցեղէն եմ.
„Այն զոր պարզեւ Գաղատեայ ըրաւ հրակայն Պողիմեմ.
„Հապա իմ նախնիս ո՛վ է՝ դուն չես գիտեր, միւսն ըսաւ,
„Ամաղբեա այծն է այն որ Դիոսին կար տուաւ.“

Այնչափ կըռուեցան, այնչափ ըրին վեճ,
Որ երկուքին եւս ընկան ջրբին մէջ:

Եւ քանի՛ քանի՛ այսպէս պատահար
Տեսած է արդեօք բաղդին ճանապարհ:

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՅՈՒՅ ՅՈՒՆՈՒՍԻՒ ՏԱՐԻՈՅՑ.

Տարույս սկիզբը Գաղղիոյ քաղաքականութեան մէջ նորէն փոփոխութիւն եղաւ. կարծես քէ Նափոյէտն կայսեր տրուած է անդադար զարմանք պատճառել բոլոր աշխարհիս՝ իւր կարգէ դուրս քաղաքական գործողութիւններով. ուստի եւ Անգղիոյ անուանի Թայմս լրագիրը իրաւամբ կըսէ քէ Նափոյէտն մեր ժամանակին Սփինքսն է:— Յայտնի է մեր ընթերցողաց որ Նափոյէտն միտք ունէր Վիլյամֆրանքայի դաշնադրութեան պայմաններէն ամենեւին ետ չկենալու. նոյն պայմանները կուգէր հաստատել նաեւ այն մեծ ղեսպանաժողովին մէջ՝ որ պիտի լինէր յունուարի 5-ին, յետոյ ձգուեցաւ 20-ին, յետոյ 31-ին, եւ վերջապէս անորոշ ժամանակի մը: Անգղիան որ Խաղիոյ խնդրոյն վրայ Գաղղիայէն տարբեր աչքով մը կնայէր, Նափոյէտնի դիտաւորութիւններուն չհասնիլ կցուցրէր: Եկաւ 1860 տարին, եւ խնդիրը փոխուեցաւ. ինքն իսկ Նափոյէտն ոչնչացուց Վիլյամֆրանքայի դաշնադրութիւնը, ղեսպանաժողովոյն խօսքը վերջացաւ, եւ Գաղղիան Անգղիոյ հետ նորէն բարեկամացաւ:

Գաղղիոյ քաղաքականութեան այս կերպով փոխուիլը եւրոպացուց աչքին կրնար զարնել. այս բանիս առաջըր առնելու մտքով՝ անցած տարւոյն վերջերը տետրակ մը հրատարակուեցաւ ի Փարիզ, որոյ մակագիրն էր՝ „Պապն եւ Քեսպանաժողով“: Այս գրութեամբ այժմուս քաղաքական դիպուածներուն զլսաւորներէն մեկն էր, ուստի եւ շուտ մը տարածուեցաւ ամեն տեղ, այնպէս որ առաջին օրերէն 40 հազար օրինակ մեկէն ծախուեցաւ Փարիզու մէջ: Տետրակին հեղինակը իւր խօսքերը այս բանիս վրայ կնիմէր քէ „Որովնտեւ պապին իշխանութիւնը ըստ ինքեան լոկ
„հոգեւոր իշխանութիւն մի է, ոչ զօրքի կարօտ է ինքը,
„եւ ոչ քաղաքական օրէնքներ դնելու, դատաստաններ
„կտրելու, ընդարձակ երկիրներու տիրելու. որով անելող

„զբաղմունքով կճանրարեալեմ իւր կառավարութիւնը“:
Յետոյ կըսէ քէ „Պապին բաւական է միայն Հօռմ քաղաքն
„ու քովի անբեր երկիրները. իսկ Ռոմանիա ըստած երկ-
„րին բնակիչները որովնտեւ չեն ուզեր պապին իշխա-
„նութեանը տակ մնալ, պէտք է ինքնագլուխ ըլլան“:

Այն տետրակը ելլելուն պէս՝ ամեն մարդ հասկըցաւ քէ Նափոյէտն կայսեր խորհրդովը գրուած է. Վալեմօքի կոմսը, որ անոր խօսքերուն չհասնողներէն էր՝ արտաքին գործոց ոստիկանութենէն հարկադրեցաւ ելլելու, եւ տեղը դրուեցաւ Թուվնէլ՝ Պօլսոյ Գաղղիացուց ղեսպանը: Պապը այն տետրակը տեսնելէն ետեւ հրաժարեցաւ ղեսպանաժողովոյն մէջ մաս ունենալէն, եւ իրեն տեղագործութիւնը յայտնի հրատարակեց. անոր նայելով՝ հրաժարեցան ղեսպանաժողովէն նաեւ Նափոյի բազաւորն ու Աստորիոյ կայսրը: Նափոյէտն զիր մը զրեց պապին ղեկտնմբերի 31-ին, յորում բոլորովին այն տետրակին խօսքերը կհաստատէր, եւ յայտնի կիմացրէր որ պապին ժամանակաւոր իշխանութեան վերջը հասնի է. եւ երբ Գաղղիացուց զօրքերը ելլեն Հօռմ քաղաքէն, պապը անտարակոյս ձեռքէն պիտի հանէ այն քաղաքը, եւ բերեաւ կեանքէն ալ զրկուի:

Անգին Անգղիոյ տերութիւնն ալ ամենայն կերպով աշխատեցաւ ու կաշխատի որ Խաղաքի իրենք որոշեն իրենց վիճակը. ուրիշ տերութիւններ չխառնուին անոնց: Այս հիման վրայ Անգղիան այս առաջարկութիւններս ըրաւ զըլխաւոր տերութեանց. ա) Գաղղիան եւ Անգղիան խօսք դրնեն որ առանց հինգ զլխաւոր տերութեանց հաւանութեանը Խաղիոյ գործերուն չխառնուին. բ) Գաղղիան որջափ կարելի է շուտով քաշէ հանէ իւր զօրքերը Հօռմէն ու Լոմպարտիայէն. գ) Եւրոպական տերութիւնները չխառնուին Աստորիոյ՝ Վենետիկոյ նահանգին մէջ ըրած կառավարու-